

مصدق: حقوق، اقتصاد و سیاست

(۲)

برگرفته از کتاب مصدق و مسائل حقوق و سیاست، گرد آوری از ایرج افشار :

۲- حقوق خصوصی

حقوق خصوصی حاکم است از برای روابط مردم با خودشان یا روابط مردم با دولت در موقعی که اعمال دولت مثل اعمال دیگران است^۴ و تقسیمات عمده این حقوق از قرار ذیلند:

حقوق خصوصی }
حقوق مدنی }
حقوق تجارتی }
اصول محاکمات حقوقی }

در حقوق مدنی داخل می‌شود قواعد راجع به حقوق خانواده و ارث و کلیه عقود از قبیل بیع و شری و غیره و حقوق املاک منقوله و غیر منقوله و غیرها. حقوق تجارتی دربر دارد قوانین راجعه به تأسیسات شرکتها و بروات تجارتی و تعاقب و ورشکستی و غیرها را.

بالاخره در اصول محاکمات حقوقی راه تظلم و اجرای حق.

مثلا اگر شخصی ملک خود را به کسی فروخت و معیوب درآمد قواعد عیوب در حقوق مدنی است و تعیین حق را قاضی باید از روی این قواعد بنماید، ولی تا مطلب به قاضی رسیده و حکم نماید راهی دارد که آن را اصول قوانین حقوقی برای عارض تعیین می‌نماید.

□□□

فرض از این مقدمه این بود که حق و تکلیف اتباع خارجه در مملکت اروپای مدعی تمدن^۴ بطور کلی معلوم گردد. در حقوق سیاسی بعضی از امتیازات هست که آنها مختص به اتباع داخله‌اند از قبیل حق رأی و عضویت در مجامع ملی و غیره.

و پاره‌ای از حقوق دیگر است که در آنها اتباع داخله و خارجه مساوی و یکسان هستند، مثلا ضبط املاک و اموال مردم به‌عنوان مجازات و سیاست ممنوع است مگر به حکم قانون (اصل هفدهم قانون اساسی).

این اصل نه فقط در حق اتباع داخله اجرا می‌شود بلکه در حق اتباع خارجه هم واجب‌الاجراست.

در حقوق جزائی تمام یکسان هستند. دولت موظف است که در خاک خود حافظ نظم باشد. دولتی که نتواند نظم خود را حفظ نماید آن را دولت نمی‌توان گفت. پس چون

دولت حافظ نظم است ساکنین هر دولتی مطیع به قواعد و قوانین محلی هستند و باید هر طوری که نسبت به اتباع داخله رفتار می نمایند دربارهٔ اتباع خارجه هم دولت مقتدر باشد که همان قواعد را مجری د رد.

پاره‌ای از اتباع داخله بعضی از امتیازات دارند که دیگران ندارند. مثلاً در فرانسه وکلا را می‌توانند توقیف نمایند، اگر بین جنایتی که از آنها صادر شده و زمان توقیف فاصله نشده باشد، که غیر از دستگیری آنها محتاج به اجازهٔ پارلمان است.

نمایندگان سیاسی دول خارجه هم امتیازاتی دارند که سایر هموطنان آنها از این امتیازات محرومند.

در غیر این موارد قوانین جزائی قانون محلی است. اگر جانی تبعهٔ انگلیس در مملکت سوئیس قتل کرده و فرار کرده باشد دولت سوئیس می‌تواند او را از دولتی که به آن متحصن شده خواسته و مطابق قانون محلی مجازات نماید.

اما در خصوص حقوق خصوصی برحسب نزاکت بین‌المللی بعضی از قواعد ممالک خارجه در حق اتباع آنها اجرا می‌شود از قبیل لیاقت^۵ و نکاح و طلاق و نسل و غیره. مثلاً اگر یکی از اتباع فرانسه طفل غیرقانونی دارد و در انگلیس مَرده دولت انگلیس بر حسب قانون فرانسه طفل را وارث پدر می‌داند. در صورتی که اگر پدر طفل تبعهٔ انگلیس بود چون رابطهٔ او با مادر طفل قانونی نبوده از این حق محروم است.

برعکس در سایر قوانین اتباع خارجه مضیع قواعد محلی هستند. اتباع خارجه می‌توانند هر ملکی را که می‌خواهند خریده مالک شوند و اگر اختلافی بین اتباع خارجه و اتباع داخله حاصل شد قواعد حقوق مدنی دربارهٔ آنها اجرا می‌شود و چون دولت در حقوق عمومی همان تحمیلاتی را که در خصوص مالیات به اتباع داخله می‌نماید حق دارد به اتباع خارجه بنماید دلیل ندارد که اتباع خارجه را از حقی که به اتباع خود داده محروم نماید. به این ملاحظه هیچ امتیازی در حقوق خصوصی به اتباع داخله معمولاً داده نمی‌شود که اتباع خارجه از آن محروم و بی‌نصیب باشند.

حواشی قسمت اول

(۱) مورخین از زمان تقسیم امپراطوری روم (۳۹۵ میلادی) تا فتح اسلامبول را به دست محمد دوم سلطان عثمانی در ۱۴۵۳ «قرون وسطی» گویند.

(۲) عبارت در داخلهٔ هر مملکتی برای تعیین حقوق بین‌المللی است که حاکم روابط دولت است با دول دیگر.

(۳) اگر اختلافی بین دولت و مستأجر یک ملکی از املاک دولتی حاصل شود قواعد اجاره و استیجار در مناقشهٔ دولت و مستأجر اجرا می‌گردد.

(۴) نه این است که برای خوش‌آیند هموطنان خود در اینجا ما دول اروپا را منهم به‌فمدن نموده باشیم، بلکه این مسئله را ما در کتابی که برای خود آنها ناچار بودیم بنویسیم نوشته‌ایم و آنها هم ملاحظه نموده‌اند. ملاحظه شود «مدارک حقوق اسلامی و وصیت»، صفحهٔ ۲۰۹ به بعد خصوصاً صفحهٔ ۲۲۱.

(۵) لیاقت بر حسب قانون اسلام می‌توان گفت جمع شدن بلوغ و عقل و رشد در کسی است. ملاحظه نمایند در این خصوص «مدارک حقوق اسلامی و وصیت» صفحهٔ ۱۱۸ به بعد که ما این مسئله را به تفصیل نوشته‌ایم.